

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 21 Mayıs 2023

Gönderim Tarihi: 1 Mayıs 2023

Yayımlanma Tarihi: 24 Haziran 2023

Atıf Künyesi: Atay, Fatma (2023), “Ahlaki Yozlaşma Örneği Olarak Ölünlün Gözleri Eseri” **International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 4, S. 1, s. 120-130.

“AHLAKİ YOZLAŞMA ÖRNEĞİ OLARAK ÖLÜNÜN GÖZLERİ ESERİ”

Fatma ATAY¹

10.54566/turas.1290671

ÖZ

Ahlak kavramının geniş bir tanımına bakarsak “insan topluluklarınca zamanla benimsenen, fertlerin birbirleriyle aile, toplum, devlet ve bütün insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallar, ilkeler ve inançlar bütünü”dür. (Bölay, 2004: 22) Ahlak felsefesi ödev, yükümlülük, sorumluluk, gereklilik, erdem gibi kavramları değerlendirip, ahlakın alanına, ahlakın temel sorunlarına ilişkin problemleri irdeler, çözümlenmeye çalışır. Ölünlün Gözleri eserini incelerken ahlak felsefesinin problemlerinden ahlaki değerler, ahlaki özgürlük, ahlaki sorumluluk, ahlaki vicdan hususları ele alınacaktır. Batılılaşma süreci Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında da devam etmiş, yalnızca siyasi, sosyal, ekonomik alanlarda değil edebiyat sahasında da etkili

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniveristesi, E-Posta: atay.fatma@yahoo.com, ORCID 0000-0001-6705-2508

olmuştur. Mahmut Yesari, Tanzimat'la başlayan Cumhuriyet'le devam eden toplumsal değişime eserlerinde yer veren yazarlarımızdandır. Mahmut Yesari romanları bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kategoriye ayrılır. "Ölünün Gözleri" toplumsal problemlere parmak bastığı eserdir. Eserde para hırsına kapılan insanların yaşadığı ahlaki yozlaşmayı anlatmaktadır. Ahlaki yozlaşmanın meydana gelmesinde temel etkenlerden biri yanlış batılılaşmayla gelen modernleşmedir. "Mahmut Yesari'nin romanlarında toplumsal olarak en çok işlenen konulardan birinin, 'Türk modernleşmesi' olduğunu söyleyebiliriz." (Temizsu, 2020:157) Ölünün Gözleri eserinde kadın erkek yakınlaşmaları, kılık kıyafet, eğlence anlayışları, yeni aile tipi, entelektüel olma adına Fransızca konuşmalar yanlış anlaşılan modernleşmeyle gelen ahlaki yozlaşmayı göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki Yozlaşma, Batılılaşma, Mahmut Yesari, Ölünün Gözleri.

THE EYES OF THE DEAD AS AN EXAMPLE OF MORAL CORRUPTION

ABSTRACT

If we look at a broad definition of the concept of morality, it is "the set of rules, principles and beliefs that have been adopted by human societies over time, regulating the relations of individuals with each other, family, society, state and all people". Moral philosophy evaluates concepts such as duty, obligation, responsibility, necessity, virtue, examines and tries to solve problems related to the field of morality and the basic problems of morality. While examining The Eyes of the Dead, moral values, moral freedom, moral responsibility, moral conscience, which are among the problems of moral philosophy, will be discussed. The process of westernization continued in the First World War, the War of Independence and the first years of the Republic, and it was effective not only in the political, social and economic fields, but also in the field of literature. Mahmut Yesari is one of our writers who includes the social change that started with the Tanzimat and continued with the Republic.

Mahmut Yesari's novels are divided into two categories as individual and social. "Eyes of the Dead" is his work that puts his finger on social problems. In the work, he tells about the moral corruption experienced by people who are greedy for money. One of the main factors in the emergence of moral corruption is the modernization that comes with false westernization. "We can say that one of the most socially discussed topics in Mahmut Yesari's novels is 'Turkish modernization'." (Temizsu, 2020:157)

In the works of the dead, the intimacy between men and women, their dressing, their understanding of entertainment, the new type of family, and the French speaking for the

sake of an establishment, show the spiritual corruption that comes with modernization, which is misunderstood.

Keywords: Moral Corruption, Westernization, Mahmut Yesari, Eyes of the Dead.

GİRİŞ

Ahlak kelimesi Almancada Moral, Fransızca Morale, İngilizcede Morals olarak ifade edilmektedir. Kelimenin kökeni Arapçadaki hulk veya huluk kelimesinin çoğulu olup “sekiye, tabiat, huy” gibi manalara gelmektedir. (Çağrı, 1989: 1) Ahlak kavramının geniş bir tanımına bakarsak “insan topluluklarınca zamanla benimsenen, fertlerin birbirleriyle aile, toplum, devlet ve bütün insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallar, ilkeler ve inançlar bütünü”dür. (Bolay, 2004: 22) Gerçekleşen fiil akla ve dine uygunsa mükemmel ve iyi fiiller barındırıyor ise iyi ahlak; düzensiz, kötü fiiller içeriyorsa kötü ahlak olarak tanımlanabilir. (Erdem, 2005: 14)

Ahlak konusu filozofların dikkatini çekmiş, ahlak felsefesi alanı açılmıştır. Ahlak felsefesi ödev, yükümlülük, sorumluluk, gereklilik, erdem gibi kavramları değerlendirip, ahlakın alanına, ahlakın temel sorunlarına ilişkin problemleri irdeler, çözümlenmeye çalışır. Ahlaki yargı ve eylemlerden ne iyi ya da kötüdür, bir eylemi iyi ya da kötü kılan ölçütler nelerdir gibi sorular üzerine yoğunlaşır. Ahlak felsefesinin amacı daima evrensel kurallar ortaya koymaktır. Bunu da insan davranışlarını iyi kötü, doğru yanlış şeklinde kriterlerle değerlendirerek yapar. Ahlak felsefesinin bu betimleme ve çözümlenmeleri yaparken ele aldığı felsefi problemler vardır. Ölümlerin Gözleri eserini incelerken ahlak felsefesinin problemlerinden ahlaki değerler, ahlaki özgürlük, ahlaki sorumluluk, ahlaki vicdan hususları ele alınacaktır.

Ahlaki değerler, ahlak felsefesinin önemli problemlerinden biridir. İnsan diğer varlıklarla kurduğu etkileşim ve iletişimle değerler örüntüsü oluşturur. Varlığa karşı elde edilen bakış açısı değerler sistemini ortaya koyar. Örneğin Selimiye Cami'nin tarihi, ekonomik, dinî, estetik değeri vardır. Bu da bizi tek bir varlıkla birçok değerlerin ortaya konulabildiğini göstermektedir. Bir şeye değer atfedilmesinde insanın o varlıkla iyi veya kötü ilişki kurmasına bağlıdır. Yani insanın dünyası iyilik ve kötülüklerden oluşmaktadır. Bilimsel değerler, siyasi değerler, kültürel değerler vb. şeklinde değerler çeşitlenmektedir. Değerlerden yola çıkılarak oluşturulan değer yargıları ise değerlerin eyleme dökülmüş hâlidir. Mesela “Hırsızlık yapmak kötüdür.” cümlesindeki kötü değeri kurallı bir cümle hâlinde değer yargısını oluşturmaktadır. Değer yargıları kişiye bağlı olarak ortaya çıkan “mantıki, ilmi, fiziki, tarihi, dinî, sosyal, siyasi, ekonomik olgu ve olaylar üzerine verdiğimiz hükümlerdir.” (Erdem, 2005: 36) Değerlerin evrensel bir yanı varken değer yargıları tikeldir. Ahlak değerleri, değer çeşitlerinden biridir. Bir davranış iyi veya kötü olarak değerlendiriliyorsa bu, ahlaki değerler içerisinde yer alır. Ahlaki değerler ortak bir kabule dayanır. Farklı ahlaki ölçülere dayanan kişiler için bile ahlaki değer iyiye iyi,

kötüyse kötü olarak kabul edilir. İnsanların davranışlarının ahlaki olup olmadığı ahlaki değerlere göre belirlenir. İyi davranış veya iyi ahlak; kötü davranış veya kötü ahlak diye betimlenir. Ahlakın iyi ya da kötü oluşunu belirleyen kriter ahlaki davranışı meydana getiren nedene göre değişmektedir. Bir davranış ve fikir, o ahlaki ilkeye uygun ise iyi ahlak; uygun değilse kötü ahlak olarak tanımlanır. Her ahlak disiplini kendi ölçütlerine göre ahlaki yahut da ahlakdışı demidir.

Ahlak felsefecilerinin tarih boyunca üzerinde durdukları konulardan biri de ahlaki özgürlüktür. Bu konuda “Özgürlük nedir? İnsan davranışlarında özgürlüğün sınırları var mıdır? Özgürlüğümüze etkileyen davranışlar nelerdir?” gibi soruların cevaplarını aramışlardır. Ahlaki davranışı gerçekleştiren kişi özgürdür. Ancak bu özgürlük, her istediğini istediği zaman yapabilmek değildir. Dünyada mutlak özgürlük diye bir şey yoktur. İnsan akli olan bir varlıktır. Özgürlüğün gerçekleşmesinde etkili olan “seçme” eylemi akıl ile mümkün olmaktadır. Akılsız insanlar davranışlarını ölçüp tartamayacağından deli olan insanlarda özgür davranış ve sorumluluk da aranmaz. Ahlaki davranışların arkasında bir neden olduğunda o davranışa ahlaki değer atfedilebilir. Yoksa tesadüf olarak yapılan bir eylemin ahlaki değeri yoktur. Ahlaki davranışların özgürlüğünün belirlenmesinde akıl ve cüz’i iradenin önemli bir yeri vardır. Bireyin özgürlüğünün sınırları ise başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde sona erer. İnsan hiçbir zaman başkalarının özgürlüğünün sınırlarını aşamaz. İnsanın içinde bulunan olumsuz duyguları ortaya çıkarmasına engel olmaya çalışması iradeyi güçlendirir. Ahlaki sorumluluk bu noktada başlar. Kişi, özgür iradesini kullanarak iyi veya kötü olan davranıştan birini tercih edip ahlaki özgürlüğünü kullanabilir.

Akl ve seçme özgürlüğünü kullanarak gerçekleştirilen ahlaki özgürlük, ahlaki sorumlulukla bağlantılıdır. Düşünürlerin üzerinde durduğu problemlerden biri de sorumluluktur. “Sorumluluk nedir?” sorusunun cevabını birçok ahlakçı farklı şekilde cevaplamıştır. İnsanı yeryüzünde diğer varlıklardan ayıran özelliklerden biri de sorumluluk duygusudur. İnsan “dinî, sosyal ve ahlaki” (Erdem, 2005: 85) olmak üzere üç ana sorumluluk üstlenmiştir. Ahlaki sorumluluk bilerek ve isteyerek yaptığı eylemlerin sonuçlarına katlanmaktır. İnsanın sorumluluğunu yerine getirmesi özgür iradeye bağlıdır. İnsanın iradesinin dayanağı akli gücü ve vicdandır. (Erdem, 2005: 84)

Vicdan, ahlak felsefesinin önemli problemlerindedir. Vicdan konusu üzerinde düşünürler epey tartışmış, farklı tarifleri yapılmıştır. Çoğunun üzerinde durduğu ifade “Vicdan iyiyi kötüden ayıran, bizi iyiye sevk eden ve kötüden uzaklaştıran bir hâkim kuvvettir.” (Erdem, 2005: 101) vicdanın ortak tanımıdır. Vicdan iyi ve kötü değer yargılarının anlaşılmasını, gerçekleştirilecek eylemleri muhasebe etmeyi sağlar. Ahlaki vicdan ise “iyi veya kötüye, hayır veya şerre karar verme kuvvetine, vazifenin tabii bilgisine ve insanın kendi kendisine muhakeme etme gücüne” (Erdem, 2005: 103) denir.

Eksiksiz muhakeme yeteneği için vicdan akıl ile birleşmelidir. Akıl ile birleşen ahlaki vicdan iyiliğin yapılması, kötülüğün terk edilmesiyle vazife bilincini oluşturur. Vicdan konusuna geniş bir yelpazeyele baktığımızda üç inanç oluşur:

- “1. Herkes için zaruri ve mecburi bir ahlak kanunu vardır.
2. İnsan bu kanuna itaat edip etmemekte hürdür.
3. Bundan dolayıdır ki her insan kendi fiillerinden sorumludur.” (Bertrand, 2001: 33)

Düşünürler, ahlakın problemleri hakkındaki sorulara farklı cevaplar verseler de bir toplum ya da kültüre göre değişmeksizin ahlakın temel öğeleri vardır. Bu öğeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahlak, eylemlerimizde her zaman birtakım alternatiflerle karşı karşıya kaldığımız gerçeğinin kabulüyle başlar.
2. Seçim ya da irade özgürlüğü
3. Sorumluluk
4. Başka insanları hesaba katma zorunluluğu
5. Davranışımızın yalnızca başkaları üzerinde değil kendi karakterimiz kendi yaşantımız üzerinde de etkilerinin olması. Bu yüzden ahlakın en temel ögesinin ahlaki eylemin öznesi olması. (Cevizci, 1999: 20)

Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Batılılaşma Süreci

Osmanlı Devleti son zamanlarında Batı'nın yaşadığı ilerlemeyi görmüş ve kabul etmiştir. Padişahlar ve diğer devlet erkanı devletin içinde bulunduğu gerilemeyi durdurmak, aksaklıkları gidermek için 18. ve 19. yüzyıllarda askeri, ekonomik, sosyal alanlarında yenilik hareketlerine girişmiştir. Bu yenilik hareketi girişimleri Osmanlı topraklarında aynı zamanda yavaş yavaş batılılaşma adımlarıdır. Özel manasıyla ve özellikle de resmî literatürde batılılaşma hareketi 1839'da Tanzimat Fermanıyla başladığı kabul edilir. (Okay, 2022: 11) Tanzimatçıların izlediği politikaya bakıldığında hak, hürriyet, özgürlük, demokratikleşme gibi amaçlarının olmadığı görülür. Tanzimatçılar Batı kurumlarını olduğu gibi “ Türkiye'ye getirirken, Batı'da bu kurumların temelinde yatan düşün dünyasını hesaba katmadan kopya ediyorlardı. Batı kültürünü ve yaşam biçimini yüzeyden taklit etmekte onların yaptıkları.” (Moran, 2015: 15-16) Tanzimat devlet adamlarının Avrupalılaştırmış yaşam biçimi diğer kesimlere de sıçramıştır. Kadınli erkekli toplantılar, şatafatlı balolar, Boğaz'da mehtap sefaları, kumar masalarında geçirilen zamanlar Batılılaşma anlayışının birer parçasıdır. (Moran, 2015: 16) Tanzimat'ın getirmeye çalıştığı reformlar azınlıkların, Batılıların işine yaramıştır. Bu yüzden reformlar halka dönük olmamış, toplumsal tabana yayılamamıştır. Yeni bir medeniyet dairesine

girilmesiyle Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti çarpışmış, sonucunda medeniyet krizi ortaya çıkmıştır. Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalan toplumda kültür ikileşmesini kaçınılmaz kılmıştır. Yaşanılan bu ikilikleri Berna Moran şu şekilde anlatır:

“Artık eski ahlak/yeni ahlak; eski aile tipi/yeni aile tipi; eski terbiye/yeni terbiye gibi ayrımlar yapılabilirdi. Günlük yaşamda da Avrupa âdetleri, muâşeret, musikisi, mimarisi, zevkleri, çoğu kez, eski ile birlikte yan yana garip bir ikilik içinde sürdürüyorlardı varlıklarını.” (2015: 23)

Toplumsal alanda Batı yaşantısının taklit edilmesi, sorgulamalara ve ayıklamalara gidilmemesi, geleneklerin, göreneklerin, Türk toplum yaşam kültürünün öğelerinin kenara itilmesi yenilikleri hayatına yanlış tatbik etmiş bir toplum ortaya çıkarmıştır. Yanlış batılılaşma hareketi Türk toplum kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Batılılaşma süreci Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında da devam etmiş, yalnızca siyasi, sosyal, ekonomik alanlarda değil edebiyat sahasında da etkili olmuştur. Hem içerikte işlenen toplumsal konular açısından hem de tiyatro, roman gibi türlerin edebiyatımıza girmesi bağlamında Batı’nın etkisini görmek mümkündür.

İçerik olarak yanlış batılılaşmanın getirdiği yozlaşma teması, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke dönemlerinin yanı sıra Cumhuriyet’in ilk yıllarını konu edinen romanlarda işlenir. (Sevinç, 2009: 40) Cumhuriyet’in ilk yıllarında yazarlar, hikâye ve romanlarında yozlaşma teması etrafında ailenin çözülüşünü, ahlaki çöküntüyü, fertlerin savruluşlarını da ele alırlar. (Şimşek, 2021: 285)

Ölünün Gözleri Eseri ve Ahlaki Yozlaşma

Mahmut Yesari Cumhuriyet’in ilk yıllarında pek çok roman kaleme almıştır. Mahmut Yesari, Tanzimat’la başlayan Cumhuriyet’le devam eden, toplumsal değişime eserlerinde yer veren yazarlarımızdandır. Yazar, eserlerinde kendi tecrübe ve gözlemlerinden hareket etmiş; alafrağa tipleri, hastalık, yoksulluk, mahrumiyet ve bunlara bağlı ahlak yozlaşmasının mutsuz ettiği insanları anlatmıştır. (Enginün, 2021: 307) Alt ve üst her tabakadan insanın bulunduğu romanlarında, yanlış batılılaşmayla topluma yabancılaşmış ve toplumdan kopmuş kişilere de yer verir.

“Mahmut Yesari konularını günlük yaşayıştan alan realist bir halk romancısıdır.” (Karaalioğlu, 1986: 647) Olay kahramanları da tipleri de hayatla alakalı olan kişilerdir. Yaşadığımız, tattığımız hayatın izlerini eserlerinde görmek mümkündür. Hayali bir tipi bile kullansa onu gerçek hayat sahnesindeki ilişkisiyle ortaya çıkarmaya özen göstermiştir.

Mahmut Yesari romanları bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kategoriye ayrılır. “Ölünün Gözleri” toplumsal problemlere parmak bastığı eserdir. Yazar bunu yaparken

okura herhangi bir ders verme amacı taşımaz. Sorunları kişiler üzerinden belli bir olay örgüsüne bağlı olarak ayna gibi yansıtmaya çalışır. Eserde yer alan kişiler kadrosu alt tabakanın yer aldığı yoksul kişilerdir. Eser, önceleri tekke olarak kullanılan çok eski bir konakta Kevser adında hasta, ihtiyar bir kadının mirasına konmayı bekleyen, hırsları peşinden koşan sıradan insanları konu alır.

Kevser adındaki bu yaşlı kadına komşularından Hamide Hanım ile kızı Neriman bakar, her türlü ihtiyacını giderirler. Öyleki Hamide Hanım bekâr çamaşırını dikerek, Neriman tütüne giderek kazandıklarından arttırıp Kevser Hanım'ın sütüne, yoğurduna, gazına, kömürüne kadar alırlar. Anne ve kızın Kevser Hanım'a bu kadar iyi bakıp ihtiyaçlarını gidermelerinin nedeni yaşlı kadının mirasına konma umutlarıdır. Hamide Hanım ve kızı kendilerinden fedakârlık yapıp, Kevser Hanım'a bakarken onun parası olup olmadığından ara sıra şüpheye düşmektedirler. Çünkü Kevser Hanım parası olduğu hâlde maddi varlığını sır gibi saklamaktadır:

“Kevser Hanım para sarf etmek değil, yanında para lakırdısı edilmesinden bile hoşlanmıyordu. Her fırsatta fıkralığından bahsediyor, acı gözyaşları döküyordu. Hamide Hanım da onun zıttına gitmemek için bu bahislere yanaşmaktan çekiniyordu.” (Yesari, 2018: 18)

Kevser Hanım parası olmasına rağmen etrafındaki kişilerin kendisinin ihtiyaçlarını karşılaması için parasını paylaşmamaktadır. Hamide Hanım gibi Kevser Hanım da masum bir kişi değildir. Nasıl ki Hamide, yaşlı kadının mirasına konmak için bekliyorsa Kevser Hanım da her seferinde parasız, fukara biri olduğunu söyleyip kendisini acındırarak konaktaki bu insanları sömürmektedir. Her iki tarafın da birbirini maddi ve manevi olarak sömürmesi ahlaki yozlaşmaya örnek olmaktadır.

Konakta yaşlı kadının mirasına konmak isteyen başka komşuları da vardır. Hilkat Hanım ve kocası Yahya Efendi de yaşlı kadının mirasına konmak ister, kurnaz olan Hilkat Hanım kendine bu konuda pay çıkarmak için Hamide Hanımı kandırıp planlar yapar. Hamide Hanım'ın kızı Neriman'ı Hilkat Hanım'ın oğlu Mahir ile evlendirecekler, Kevser Hanım da Neriman'ı evlat edinirse Hilkat Hanımlar da mirastan payını alacaklardır. Kevser Hanım'ın parasını ele geçirebilmek için birbirlerini bu yolda kullanmaktan çekinmezler. Ancak Hamide ve Hilkat Hanımların rahatsız oldukları bir konu vardır: Kevser Hanım'ın akrabaları.

Kevser Hanımın akrabaları olan Asım Bey, Mihriban Hanım ve Sadık Efendi Kevser Hanım'la ilgilenmeyen, yakınlık göstermeyen akrabalık ilişkileri zayıf olan kimselerdir. Ancak bu akrabalar yaşlı kadının hastalandığını, ölebilecek olduğunu öğrenirler ve mirasa konmak için Kevser Hanım'a bakma bahanesiyle yanına gelip hastanın etrafında pervane olurlar. Akrabaların konağa gelmesiyle Hilkat ve Hamide Hanımların planları

bozulur. Akrabaları kendi aralarında plan yapıp Kevser Hanım'ı alıp tekkeden çıkarmak isterler. Yaşlı kadını eski konaktan çıkarmak istemelerindeki amaç yaptıkları davranış ve söyledikleri sözlerde rahat hareket edip konakta yaşayan insanların dikkatini çekmeden kadının mirasına rahatça sahip olmaktır. Yaşlı kadının akrabaları, Kevser Hanım'ı eski konaktan çıkarabilmek için doktorun verdiği perhizi bozdurur. Böylece Kevser Hanım kendini daha iyi hissedip konaktan çıkabilecek hâle gelecektir. Mihriban, tekkeye geldiğinde Hamide Hanım'a yiyecek alması için yüklü miktarda para verir. Alınanları yemeye başlayan Kevser Hanım canlanmaya, dirilmeye başlar. Kevser Hanım'ın tuzlu balık yemek istemesiyle romanın akışı hızlanır. Yediği balık bünyesine ağır gelen ve su içemeyen hasta, tuzlu balığı yediği gece ölür. Onun ölümünün ardından akrabaları ölen kadının üstünü arayıp saklı olan altınları bulurlar. Altınları aralarında paylaştıktan sonra yorgun düşüp her biri odanın bir kenarında uyuyakalır. Kevser Hanım'ın ilk öldüğü andan itibaren yaşlı kadının "renksiz, cam gibi parlayan kızdırılmış iğne uçları gibi ışıldayan gözleri" (Yesari, 2018: 135) Mihriban'ı rahatsız eder ve kendini kötü hisseder. Konakta daha fazla kalamayacağını söyleyerek Asım Bey ve Sadık Efendi tarafından evine gönderilir.

Mihriban, Asım Bey, Sadık Efendi, Hamide ve Hilkat Hanımların Kevser Hanım'ın mirasına sahip olmak için samimiyetsiz, menfaat ilişkisine dayalı olarak hasta birine bakmaları, Kevser Hanım'a karşı gerçek niyetlerini gizleyip iyilikle yaklaşılmaya çalışmaları ahlaki değerlerin yozlaşmasının göstergesidir. Kevser Hanım'a doktor perhiz verdiği hâlde bunu bozup tuzlu balık vererek yaşlı kadının ölümüne zemin hazırlamaları, öldükten sonra onun vasiyetine tabi olmadan gizli saklı altınlarını alarak hem Kevser Hanım'ın canına kastederek hem de mal varlığına yasal olmayan yollardan el koyarak ahlaki özgürlük sınırlarını aşmışlardır. Bireyin özgürlüğü, karşısındakinin özgürlüğünü elinden aldığı noktada sona erer. Mihriban, Asım ve Sadık ahlaki sorumluluk hususunda Kevser Hanım'ın mirasına konmak isterken bu amaçla yaptıkları davranışlardan da sorumlu olmuşlardır. Kevser Hanım'ın ölüm döşeğindeki hâlini gören akrabaları içsel olarak büyük bir tedirginlik duymuşlar, Sadık Efendi arka cebinden çıkardığı rakı şişesini içmeye başlamış, Mihriban ayakta sara nöbetleri geçirmiştir. Ölünün başında içki içen bu üç kişinin bedenini vicdani ateş çepeçevre sarmıştır:

"Sadık Efendi'ye ver... Burada rakı şişesi görmesinler! Üçünün de beyinlerini ateş bürümüştü. Fakat beyinlerini, damarlarını saran bu yangın şuursuz bir hareketle içtikleri rakının alevi değildi sanki! Kevser Hanım'ın, renksiz, cam gibi parlayan kızdırılmış iğne uçları gibi ışıldayan gözleri yakıyordu." (Yesari, 2018: 135)

Bu sorumluluğun sonucuna daha fazla katlanamayan Mihriban, ahlaki vicdanı harekete geçerek beş gün boyunca kendini bilmeden hastalanmıştır. Vicdanı hataya götüren sebepler arasında bilgisizlik, eğilimler ve duygular zikredilebilir. (Erdem, 2005: 104) Hem

Mihriban'ın hem de Asım ve Sadık'ın maddiyata duyduğu hırs eğilimi vicdanını hataya götüren en büyük sebeptir. Hatta bu hırs ölen kişiye yapılması gereken son vazifelerden biri olan gözlerini kapatmayı dahi unutturmuştur. Eserin sonunda Mihriban böyle bir hırsa kapıldığını fark etmiş ve Hamide Hanım'a itirafta bulunmuştur: "Biz, para hırsıyla onu unuttuk... Gözlerini kapamayı unuttuk!" (Yesari, 2018: 198)

Akrabalarının ahlaki vicdanlarını rahatsız edip, dürtücü etki yaratan Kevser Hanım'ın gözleridir. Esere de ismini veren "Ölünün Gözleri" vicdanın temsili sembolüdür. Yaşlı kadının öldükten sonra gözlerinin açık gitmesi etrafındaki insanlara gözüm her daim sizin üzerinizde mesajını vermektedir. Kevser Hanım nasıl ki hayattayken gözleriyle insanları rahatsız ediyorsa öldükten sonra da gözleri açık giderek aynı etkiyi yaratmıştır. Yaşlı kadın hasta yatağında son demlerini yaşarken Mihriban yaşlı kadının bakışlarından rahatsız olmuş ve hastanın gözlerine bakamamıştır:

"Mihriban'ın dizleri büküldü, yatağın yanına çöktü; kekeliyordu.

-Ne ile vereyim? Siz...Bir bardak verin! Hasta ile göz göze gelmişti. Kevser Hanım'ın gözleri , iki ateşten ok gibi karanlıkları deliyordu. Mihriban, fazla bakamadı, koluyla yüzünü kapattı:

-Oh!

Âsım Bey, elleri üzerinde emekleye emekleye yaklaştı:

-Ne var?

Mihriban bir hıçkırık gibi boğuk boğuk:

-Oh! Dedi... Bakıyor, bakın nasıl bakıyor?" (Yesari, 2018: 133)

Eser boyunca Kevser Hanım'ın gözlerine vurgu yapılmış, yaşlı kadının gözleri diğer insanlara karşı en büyük silahı olmuştur. Herkes üzerinde hükmünü gözleriyle vermiştir:

" Hastanın bitkin hâlinde, bir tek hususiyet var idi: Emrediyordu. Arzularının yerine getirilmesini istiyor, fikrinde, kararında inat ısrar ediyordu. Karşısındakinin iradesini mağlup ediyordu. Bütün mücadelelerden de hep muvaffakiyetle çıkıyordu. Bütün bu hâkimiyeti bir tek kuvvetle temin ediyordu: Gözleriyle!" (Yesari, 2018: 49)

Bireylerde ahlaki yozlaşmanın yaygınlaşmasıyla da toplumsal çözümlerin artmıştır. Ahlaki yozlaşmanın meydana gelmesinde temel etkenlerden biri yanlış batılılaşmayla gelen modernleşmedir. "Mahmut Yesari'nin romanlarında toplumsal olarak en çok işlenen konulardan birinin, 'Türk modernleşmesi' olduğunu söyleyebiliriz." (Temizsu, 2020:157) "Ölünün Gözleri" eserinde kadın erkek yakınlaşmaları, kılık kıyafet, eğlence anlayışları, yeni aile tipi, entelektüel olma adına Fransızca konuşmalar yanlış anlaşılabilir modernleşmeyle gelen ahlaki yozlaşmayı göstermektedir. Bu durum eserdeki kişiler kadrosunda Asım Bey ve Mihriban Hanım'ın hayatlarıyla okura sergilenmektedir. Asım

Bey eserdeki kişiler tarafından Şişli’de apartmanlarından birinde oturan, Galata’da yazıhaneleri olan, zengin olarak bilinen bir adamdır. Ancak işin iç yüzü böyle değildir. Asım Bey vakti gelmiş bonolarını ödeyemeyip, kumardan dolayı kulübe borçlandığı için Kevser Hanım’ın mirasına sahip olmak istemektedir. Bu yolda her şeyi mübah görerek Kevser Hanım’ın paraları bölünüp parçalanmasın diye evli olduğu hâlde Mihriban’ı da karısının üstüne kuma getirmeyi teklif etmiştir.

Şişlili Mihriban ise görüntüsü itibarıyla yoluk kaşları, sürmeli kirpikleri, kızıl boyalı dudakları, giydiği kıyafetlerle zengin bir kadın portresi çizmektedir. Hâlbuki kıyafetinden evinin kirasına kadar tüm ihtiyaçlarını birlikte olduğu erkekler karşılamaktadır. Mihriban özgür olmak adına sürekli başka erkeklerle birlikte olmakta, aynı anda iki erkeği birden idare etmektedir. Evli kadınların bile dostu varken Mihriban için bu da normal bir durum olarak karşılanmaktadır: “Ben zorlamıyorum ya, gönül isteğiyle veriyor. Hem kuzum, sen, genç olmadın mı? Nebil bugün benim nikâhlı kocam mı? Kocalı kadınların bile dostu var. Nikâh etsin, ondan sonra...” (Yesari, 2018: 66)

Toplumda Mihriban gibi hareket eden kadınlar, Tanzimat’la beraber en çok değişikliğe uğrayan aile kurumunun nasıl çözülmeye uğradığını göstermektedir. Yazar, Mihriban kişisi örneğiyle, Batı’yla karşılaşan ailede çözüme ve olumlu değerlerini kaybetme konusuna da işaret etmiştir. (Okay, 2022: 85)

SONUÇ

Mahmut Yesari “Ölünün Gözleri” eserinde orta hâlli ve fakir kişiler üzerinden ahlaki değerleri, sorumluluğu, özgürlüğü ve vicdanı olay akışı içinde büyük bir resimde vermiştir. Kişilerin ahlaki değerleri önemsemeyip yaşamlarının birer parçası hâline gelen ahlaki sorumsuzluklarını göstermek için yazar parayı önemli bir meta olarak kullanmıştır. Yesari, insanların para hürsine kapılarak maddi refaha ermek isteyen kişilerin, bu parayı bir şekilde almak için denedikleri ahlakdışı davranışlara örnekler sunmuştur.

Eserde ahlaki yozlaşmanın meydana gelmesindeki sebeplerden biri yanlış batılılaşmadır. Tanzimat’la başlayan batılılaşma hareketleri Cumhuriyet Dönemi’nde devam etmiştir. Batılılaşmanın görünür hâle gelmesi her dönemde farklı olmuştur. Tanzimat’ın alfranga züppe tipleri “Ölünün Gözleri” eserinde Asım Bey ve Mihriban Hanım’ın yaşayış ve giyim tarzıyla Batı hayranı alafranga tipine evrilmiştir. Bu kişiler, yanlış batılılaşmanın da etkisiyle kendi benliğini yitirmiş ve topluma yabancılaşmış, ahlaki zaafiyet gösteren kişilerdir. Bu tarz kişilerin dünya hayatının zevk ve eğlencesiyle toplumdan kopmuş, ilişkileri ise yüzeysel ve yapmacıktır. Samimiyetsiz ve sahte hayatlar yaşıyor olmaları kişilerin sonunda mutsuzluk girdabına girmelerine neden olmaktadır.

Yesari, yanlış batılılaşmayla aile kurumunun zaman içinde uğradığı yozlaşma hususuna da Mihriban karakteriyle değinmiştir. Evinde çocuklarına bakan, işten gelen eşinin

yolunu gözleyen kısacası sıcak yuva anlayışı o günün toplumunda modernleşmeyle kurban edilmiş, aile yaşantısı çözülmeye başlamıştır. Kılık kıyafet, erkek kadın ilişkileri, aile kurumunda meydana gelen değişimler Batı'dan örnek alınan sosyal içtihatların Türk toplum yapısına taklidi olarak uygulandığını göstermektedir.

Ahlaki yozlaşma eserde hemen hemen bütün kişilerde görülmektedir. Ahlaki yozlaşmanın pek çok kişide görülmesi toplumda ahlaki yozlaşmanın yaygınlaştığına ve toplumsal bir problem hâline geldiğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bertrand, Alexis (2001), **Ahlak Felsefesi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bolay, S. Hayri (2004), **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet (1999), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Çağrı, Mustafa (1989), **Ahlak**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, C.2, s.1-9
- Enginün, İnci (2021), **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Hüsamettin (2005), **Ahlak Felsefesi**, Hü-Er Yayınları, Konya.
- Karaalioğlu, S. Kemal (1986), **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, C.5
- Moran, Berna (2015), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Okay, Orhan (2022), **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergah Yayınları, İstanbul
- Sevinç, Canan (2009), "Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Siyasi, Sosyal ve Ahlaki Bir Sorunsal Olarak Yozlaşma", **The Journal of Academic Social Science Studies**, 2(1), s. 25-54.
- Şimşek, Yaşar (2021), "Mustafa Kutlu'nun Chef Hikâyesinde Yozlaşma ve Değer Yitimi", **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, 15, s. 282-302.
- Temizsu, Mustafa (2020), **Mahmut Yesari Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, İKSAD Publishing House, Ankara.
- Yesari, Mahmut (2018), **Ölünün Gözleri**, Çolpan Kitap, Ankara.